

ЛІСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Віктор ТКАЧ

**Директор Українського науково-дослідного інституту лісового господарства
та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького, член-кореспондент НАН України і НААН,
доктор с.-г. наук, професор**

18 вересня 2025 р., м. Київ

ЕКОЛОГО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІСІВ УКРАЇНИ

Показники	Одиниці виміру	Величина
1. Вкриті лісовою рослинністю землі	млн га	9,7
2. Лісистість	%	15,9
3. Загальний запас деревини в лісах	млрд м ³	2,1
4. Загальна фітомаса лісів	млрд т	1,2
5. Загальний середній приріст деревини, в т. ч. з 1 га лісу	млн м ³ /рік м ³ /га	35,0 3,8
6. Загальний обсяг вуглецю, що накопичено в лісах, в т. ч. щорічний обсяг поглинутого вуглецю	млн т млн т/рік	617 17
7. Збільшення опадів внаслідок впливу лісів	%	3-25
8. Зменшення поверхневого стоку на вкритих лісовою рослинністю землях	%	50-85
9. Зменшення сумарного річкового стоку при досягненні оптимальної лісистості водозборів	%	15–20
10. Збільшення підгрунтового стоку при досягненні оптимальної лісистості водозборів	%	10-40
11. Зменшення забруднення ґрунтів хімічними сполуками в лісових смугах	%	10-80
12. Приріст урожаю сільськогосподарських культур внаслідок меліоративного впливу лісових смуг	%	9-30

ВАРТІСТЬ КОРИСНИХ ПОСЛУГ ЛІСІВ УКРАЇНИ

Найменування послуги	Вартість послуги, млрд \$
1. Екологічні послуги забезпечення	1,20
1.1. вартість деревини та недеревних ресурсів	1,11
1.2. водоохоронні послуги	0,09
2. Екологічні послуги регулювання та обслуговування	2,29
2.1. регулювання клімату шляхом поглинання вуглекислого газу (CO ₂), щорічно	0,02
2.2. регулювання клімату шляхом виділення кисню (O ₂), щорічно	0,01
2.3. захист ґрунтів від ерозії, рекультивація земель	0,25
2.4. прибавка врожаю с.-г. культур внаслідок впливу лісу, щорічно	0,66
2.5. цінність біологічного різноманіття червонокнижних видів	1,35
3. Культурні послуги (рекреація, екотуризм, соціальні функції)	1,20
Загальна вартість корисних функцій лісів	4,70

ЛІСИСТІСТЬ ЗА ПРИРОДНИМИ ЗОНАМИ

Лісистість у різних природних зонах має значні відмінності та не досягає оптимального рівня, за якого максимально ефективно використовуються земельні ресурси, формується екологічна ніша середовища й найповніше виявляється весь комплекс корисних властивостей лісу.

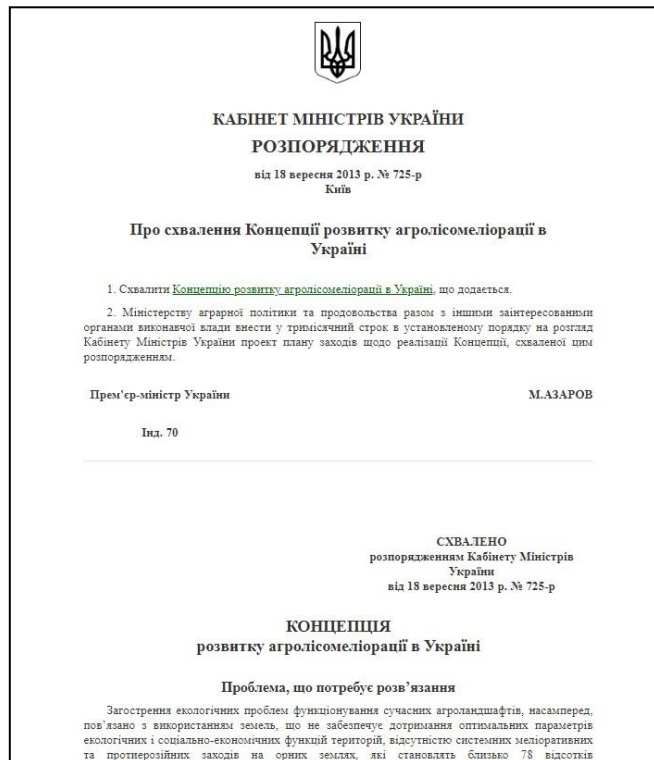
ПОЛЕЗАХИСНІ ЛІСОВІ СМУГИ

Залишки лісосмуги, Іванівський район,
Херсонська область

НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ЩОДО АГРОЛІСОМЕЛІОРАЦІЇ

- **Концепція розвитку агролісомеліорації в Україні** (Затверджена Розпорядженням КМУ № 725-р від 18.09.2013)
- **План заходів щодо реалізації Концепції розвитку агролісомеліорації в Україні** (Затверджений Розпорядженням КМУ № 582-р від 18.06.2014)
- **Правила утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення** (Постанова КМУ № 650 від 22.07.2020)

ЛІСОВІ НАСІННЕВО-СЕЛЕКЦІЙНІ ЦЕНТРИ

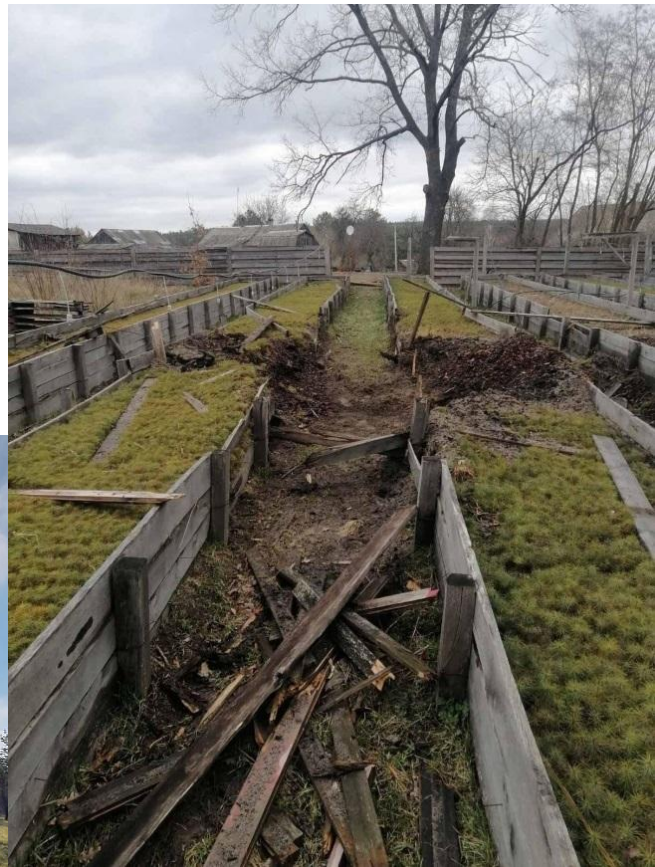
Нині в Україні функціонують лісові насіннево-селекційні центри на Житомирщині, Кіровоградщині, Івано-Франківщині, Львівщині, Волині, Тернопільщині, Хмельниччині. Найближчим часом планується відкриття таких центрів у Чернігівській і Сумській областях.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА СУЧАСНИЙ СТАН ЛІСІВ УКРАЇНИ

Показники	Величина
Частка ушкоджених лісів	$\approx 30 \%$ (3 млн га)
Площа лісів, що потребують розмінування	$\approx 0,5$ млн га
Частка лісових пожеж, що виникли внаслідок воєнних дій	$\approx 40 \%$
Розмір збитків, завданих лісовому господарству	≈ 20 млрд грн

ЛІСОВІ НАСАДЖЕННЯ, ПОШКОДЖЕНІ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

ЛІСОВІ НАСАДЖЕННЯ, ПОШКОДЖЕНІ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА

від 20 березня 2022 р. № 326
Київ

Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації

{Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ

№ 505 від 29.04.2022

№ 551 від 29.04.2022

№ 700 від 14.06.2022

№ 951 від 22.07.2022

№ 1257 від 08.11.2022

№ 187 від 03.03.2023

№ 416 від 28.04.2023

№ 1256 від 01.12.2023

№ 1367 від 03.12.2024

№ 1438 від 17.12.2024

№ 181 від 21.02.2025

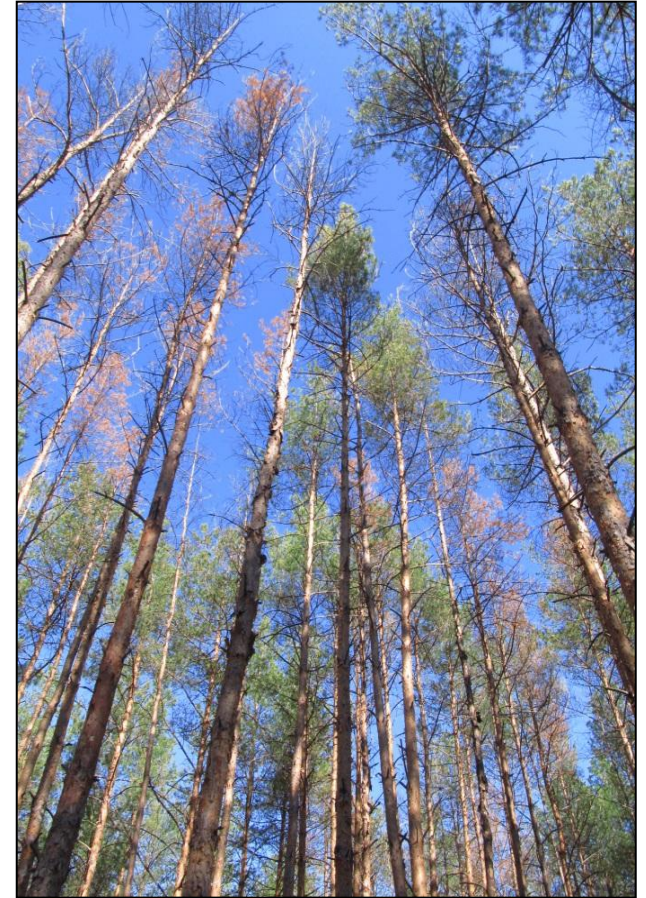
№ 225 від 28.02.2025}

Кабінет Міністрів України **постановляє:**

1. Затвердити Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що додається.

В Методиці визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, врахована лише матеріальна складова екосистемних послуг лісів – послуги забезпечення (економічні втрати, пов'язані з вартістю неотриманих деревини та недеревної продукції лісу; а також втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів, та втрати мисливського господарства).

ОСЛАБЛЕНІ ТА ВСИХАЮЧІ ЯЛИНОВІ ТА СОСНОВІ ЛІСИ

Процесам ослаблення піддаються ялинові ліси, створені в дубово-буковому та буковому поясах Карпат, соснові ліси на староорних землях, 70-100-річні порослеві дубові насадження 2-3 генерацій, вільхові насадження, що досягли 60-річного віку та старші

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОЦІНКУ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ»

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про оцінку впливу на довкілля

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 29, ст.315)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

[№ 199-IX від 17.10.2019](#), ВВР, 2019, № 51, ст.377

[№ 733-IX від 18.06.2020](#), ВВР, 2020, № 47, ст.409

[№ 1089-IX від 16.12.2020](#)

[№ 1657-IX від 15.07.2021](#), ВВР, 2021, № 44, ст.354

[№ 1822-IX від 21.10.2021](#), ВВР, 2022, № 1, ст.2

[№ 2132-IX від 15.03.2022](#)

[№ 2139-IX від 15.03.2022](#) - щодо набрання чинності та дії Закону див. [пункт 1](#) розділу

II

[№ 2320-IX від 20.06.2022](#)

[№ 2849-IX від 13.12.2022](#)

[№ 3227-IX від 13.07.2023](#)

[№ 3302-IX від 09.08.2023](#)

[№ 3505-IX від 08.12.2023](#)

[№ 4017-IX від 10.10.2024](#)}

Стаття 3. Сфера застосування оцінки впливу на довкілля

...

2. Перша категорія видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля, включає:

...

21) усі суцільні та поступові рубки головного користування та суцільні санітарні рубки на площі понад 1 гектар; усі суцільні санітарні рубки на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;

...

3. Друга категорія видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля, включає:

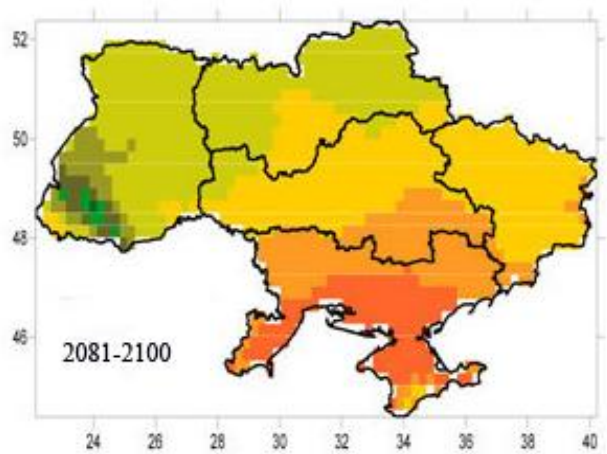
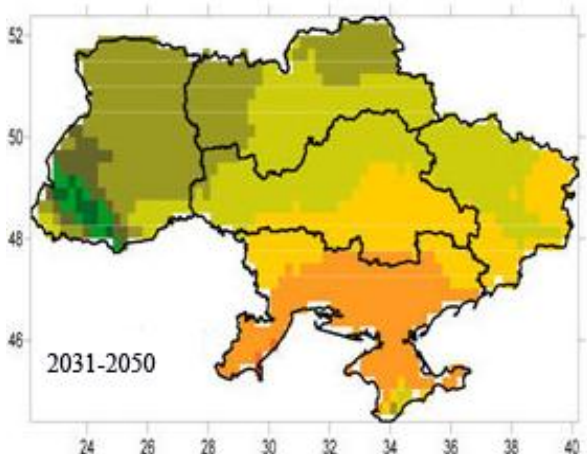
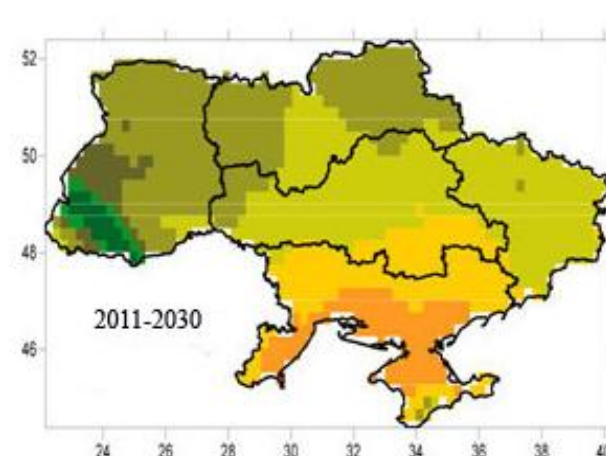
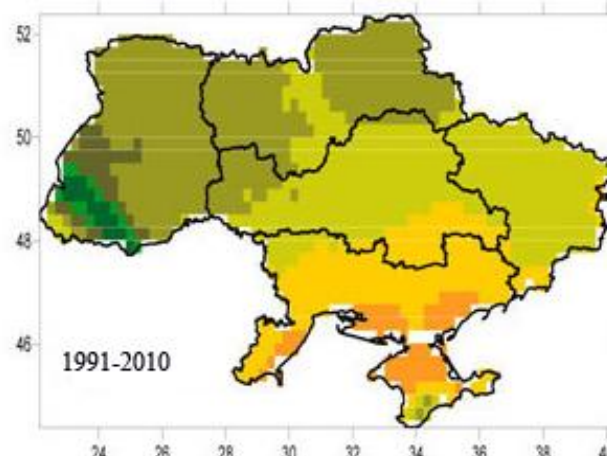
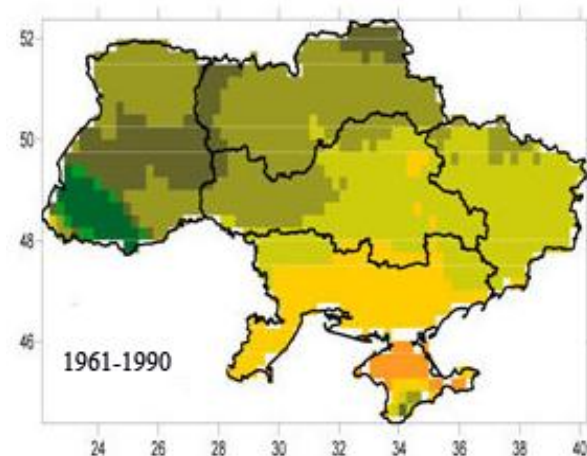
...

- З урахуванням прогресивного європейського досвіду необхідно внести відповідні зміни й доповнення до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» стосовно вилучення з переліку видів планованої діяльності, які підлягають оцінці впливу на довкілля, суцільних санітарних рубок (за винятком територій та об'єктів природно-заповідного фонду).

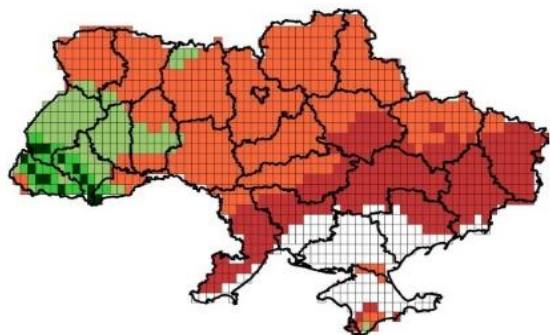
ІНДЕКС ВОРОБЙОВА, РОЗРАХОВАНИЙ ЗА ФАКТИЧНИМИ ТА ПРОГНОЗНИМИ ПОКАЗНИКАМИ

$$W = \frac{R}{T} - 0,0286 \times T$$

де R – сума опадів за місяці зі середньою температурою повітря понад 0°C, а T – сума додатних середньомісячних температур

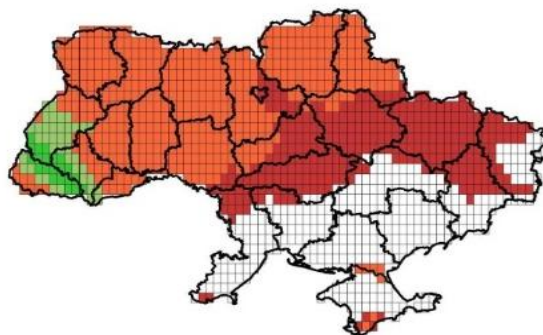

ПРОГНОЗ ДИНАМІКИ ВОЛОГОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ УМОВ ДЛЯ РОСТУ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ

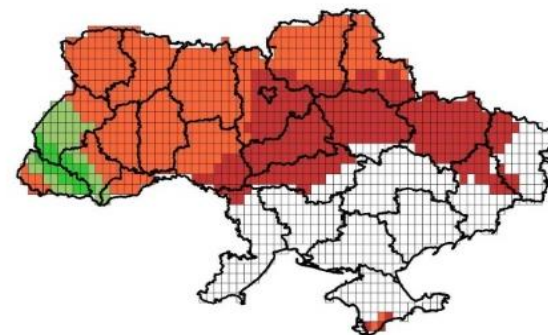
1961-1990

D

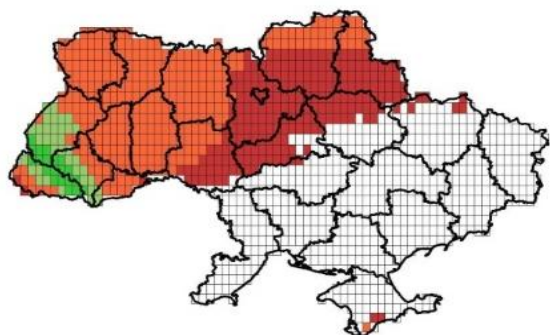

1991-2010

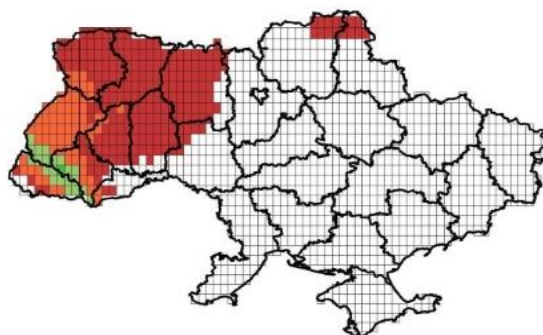
E

2011-2030

2031-2050

2081-2100

Умови за вологістю

- екстремальні
- незадовільні
- мало задовільні
- задовільні
- наближені до оптимальних
- оптимальні

ПРОГНОЗ НАСЛІДКІВ ЗМІНИ КЛІМАТУ ДЛЯ ЛІСІВ

- Збільшення частоти та інтенсивності всихання насаджень унаслідок теплового стресу, стресу від тривалої дії посухи та спалахів шкідників і хвороб
- Зменшення лісового біорізноманіття у зв'язку зі зникненням уразливих видів рослин та пов'язаних з ними живих організмів
- Зміна складу деревостанів у зв'язку зі зниженням стійкості певних видів дерев і зсувом меж ареалів
- Підвищення ризику проникнення та поширення інвазійних видів дерев, патогенів та інших шкідливих організмів
- Зниження поточного приросту деревостанів у зв'язку з частими посухами
- Порушення репродуктивної здатності деревно-чагарникової рослинності
- Збільшення тривалості пожежонебезпечного періоду та кількості лісових пожеж, що призведе до вивільнення значної кількості двоокису вуглецю та посилення зміни клімату

ПОКРАЩЕННЯ ПРАКТИК ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КЛІМАТИЧНО ОРІЄНТОВАНИХ МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ТА ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА *(CLIMATE SMART AGRICULTURE, CLIMATE SMART FORESTRY)*

1. Використання «триєдиного» підходу:
 - поглинання (стік);
 - секвестрація (депонування);
 - заміщення.
2. Створення нових стимулів для лісового господарства (політичних, економічних, податкових).
3. Орієнтація на регіональні (місцеві) особливості лісів при впровадженні заходів з пом'якшення та адаптації.
4. Гармонізація міжсекторальних зв'язків під час вирішення проблем зміни клімату та інших викликів (розвитку біоекономіки, продовольчої безпеки, розвитку сільських територій, збереження біорізноманіття, рекреації, туризму тощо).
5. Поєднання заходів щодо пом'якшення та адаптації до зміни клімату.

СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ ЛІСІВ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

I. Загальні положення

II. Мета та цілі Стратегії

III. Сучасний стан лісового фонду та регіональні особливості лісового господарства України

IV. Оцінка уразливості лісових екосистем та основні наслідки впливу зміни клімату в Україні на лісове господарство

V. Основні напрями Стратегії адаптації лісів та лісового господарства України для мінімізації наслідків зміни клімату

5.1. Лісовідновлення та лісорозведення

5.2. Удосконалення системи лісокористування на засадах екологічно-орієнтованого наближеного до природи лісівництва

5.3. Охорона та захист лісів від шкідників, хвороб і пожеж

5.4. Лісовпорядкування, національна інвентаризація лісів, моніторинг, планування лісогосподарської діяльності

5.5. Удосконалення системи лісової логістики та виробничої інфраструктури

VI. Наукове забезпечення реалізації заходів, передбачених Стратегією, та підготовка фахівців лісового господарства

6.1. Пріоритетні напрями досліджень в умовах зміни клімату

6.2. Підготовка фахівців лісового господарства

VII. Міжсекторальні зв'язки та міжнародне співробітництво щодо координації здійснення заходів передбачених Стратегією

VIII. Реалізація принципів інформаційної відкритості, покращення зв'язків із громадськістю

IX. Фінансове забезпечення та економічне стимулювання реалізації заходів, передбачених Стратегією, з адаптації лісів та лісового господарства до зміни клімату

X. Етапи реалізації заходів, передбачених Стратегією

XI. Очікувані результати

ДОДАТОК. План заходів з реалізації Стратегії адаптації лісів і лісового господарства до зміни клімату

ДОКУМЕНТИ, ПІДГОТОВЛЕНІ УкрНДІЛГА ЗА ОСТАННІ 5 РОКІВ

(загалом підготовлено понад 30 документів з різних питань ведення лісового господарства)

- Класифікація типів лісу України, узгоджена з європейською. Діагностичні ознаки типів лісу
- Технічні вказівки з захисту лісу від шкідників і хвороб
- Типи лісових культур
- Програмні продукти до геопорталу «Ліси України»
- Оптимальні віки стиглості деревостанів основних лісоутворювальних видів у лісах України
- Рекомендації щодо удосконалення технології вирощування лісових культур із використанням садивного матеріалу із закритою кореневою системою
- Настанови з проведення рубок у лісах України
- Рекомендації щодо застосування інтродукованих деревних видів для створення насаджень
- Вказівки з проєктування та створення полезахисних лісових смуг
- Рекомендації щодо технологій вирощування енергетичних плантацій тополь і верб
- Прогнозні оцінки динаміки стану та продуктивності лісів України з урахуванням зміни клімату
- Рекомендації щодо удосконалення національної інвентаризації та моніторингу лісів України
- Уточнене лісонасіннєве районування
- Сорти-популяції синтетичні сосни і дуба
- Рекомендації з відбору та оцінювання селекційного матеріалу аборигенних та інтродукованих деревних видів
- Рекомендації щодо діагностики інтенсивності росту деревних рослин цитологічними методами
- Лісопожежне районування лісів України
- Удосконалені шкали оцінки природної пожежної небезпеки
- Методика оцінювання вірогідності виникнення і розвитку лісових пожеж в умовах зміни клімату
- Рекомендації щодо оцінки пірогенного пошкодження та підвищення стійкості лісів до пожеж
- Зонування лісів України за щільністю забруднення техногенними радіонуклідами
- Рекомендації з ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення (нова редакція)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

- Розроблення прогностичних моделей розвитку лісів в умовах зміни клімату та наслідків воєнних дій; розроблення програм відновлення лісів, ушкоджених воєнними діями
- Розроблення довгострокових регіональних стратегій ведення лісового господарства («Ліси Полісся», «Ліси Лісостепу», «Ліси Степу»)
- Розроблення механізмів адаптації лісових біоценозів до стрес-факторів на популяційному рівні з урахуванням генетичного різноманіття
- Розроблення наукової програми збільшення біоенергетичного потенціалу лісів України
- Опрацювання механізмів і принципів запровадження в Україні кліматично орієнтованого та наближеного до природи лісівництва у контексті збільшення біорізноманіття лісів, підвищення їхньої стійкості та продуктивності
- Поглиблення молекулярно-генетичних досліджень лісових біоценозів і робіт з виведення та розмноження нових сортів лісових видів з використанням методів гібридизації, поліплоїдії, штучного мутагенезу, біотехнології і генної інженерії
- Удосконалення існуючих і розроблення новітніх теоретичних й методологічних засад лісознавства та лісівництва, екологічно-орієнтованих способів та технологій ведення лісового господарства з урахуванням необхідності запровадження ландшафтно-водозбірних принципів господарювання
- Удосконалення методів моніторингу лісів на основі новітніх технологій (дистанційного зондування, ГІС, сучасного вимірювального обладнання) для забезпечення виконання вимог національного законодавства та міжнародних зобов'язань України
- Розроблення єдиної геоінформаційної системи лісової галузі як основи для прийняття управлінських рішень
- Удосконалення наукових засад агролісомеліорації в умовах багатуукладної економіки
- Розроблення інтегрованих систем захисту лісів в умовах зміни клімату, в тому числі від впливу інвазійних видів і хвороб

ВИСНОВКИ

1. Необхідно розробити:

- Наукові засади Національної лісової політики України
- Наукові засади Стратегії адаптації лісів та лісового господарства України до зміни клімату
- Нову редакцію Лісового кодексу України

2. Внести зміни й доповнення до:

- Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»
- Відповідних нормативно-правових актів, що регламентують господарську діяльність у лісах України, зокрема на засадах кліматично орієнтованого та наближеного до природи лісівництва

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ !

**Український орден
«Знак Пошани»
науково-дослідний інститут
лісового господарства
та агролісомеліорації
ім. Г. М. Висоцького (УкрНДІЛГА)**

Адреса:
вул. Г. Сковороди, буд. 86.
м. Харків
61024

Сайт: www.uriffm.org.ua
E-mail: uriffm@uriffm.org.ua

